

Rozdział / Розділ / Chapter

XIV

Pochodzenie klanu Dniepropietrowskiego (1930-1950)

Зародження Дніпропетровського клану (1930-1950)

Origins of Dnipropetrovsk clan (1930-1950)

Victor Burenkov (Віктор Буренков)*

Zaporizhzhya National University, Ukraine

Abstrakt: Ważnymi graczami w systemie politycznym niepodległej Ukrainy są oligarchiczne klany, czerpiące swe początki z nieformalnych związków z radziecką nomenklaturą. Klasycznym przykładem takiej grupy *cienia* był klan Dniepropietrowsk kierowany przez Leonida Breżniewa. Jego uformowanie się i funkcjonowanie pozostało nadal niewyjaśnione przez badaczy. W niniejszej pracy spróbujemy ustalić, na podstawie rekonstrukcji powiązań społeczno-politycznych L. Breżniewa, pochodzenie klanu partyjnego Dniepropietrowska, który pojawił się na Ukrainie w latach 1950-1950. Na podstawie wspomnień *bliskich* przyjaciół Breżniewa lub (oraz) jego dawnych towarzyszy w wewnętrznej walce Partii o przywództwo w kraju, sporządzona została orientacyjna lista nazwisk osób podejrzanych o tworzenie *rdzenia* klanu Dniepropietrowsk. Szczególną uwagę poświęcono obywatelom tzw. *Klanu moldawskiego*, utworzonego podczas kadencji Breżniewa na stanowisku pierwszego sekretarza Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Mołdawii w okresie od 26 czerwca 1950 roku do 25 listopada 1952 roku. Uważa się, że okres ten był dość ważny dla rozwoju osobistej listy kontaktów Breżniewa, a reprezentanci tej listy znajdowali się w jego osobistym klanie. **Słowa kluczowe:** «Klan dniepropietrowski»; Elity partii; Nomenklatura; Polityka kadrowa.

Анотація: Важливими гравцями у політичній системі незалежної України є олігархічні клани, які беруть свої початки від тіньових неформальних об'єднань радянської номенклатури. Класичним прикладом такої «тіньової» групи був дніпропетровський клан на чолі з Леонідом Брежнєвим. Його формування та функціонування до цих пір є незрозумілими для науковців. В презентованому дослідженні ми робимо спробу з'ясувати витоки дніпропетровського партійного клану на основі реконструкції соціально-політичних зв'язків Л. Брежнєва, які почали формуватись в Україні у 1930-ті – 1950-ті роки. На підставі спогадів людей, які входили до кола «близьких» друзів Брежнєва, або були його давніми соратниками

* Corresponding author: wiktorburenkov@gmail.com

© 2019 Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego. All rights reserved

у внутрішньопартійній боротьбі за перші ролі в керівництві державою, складено орієнтовний перелік осіб, які, ймовірно, входили у дніпропетровський клан і складали «кістяк» цієї групи. Також приділено увагу ролі вихідців із так званого «молдавського клану», який формувався під час перебування Брежнєва на посаді першого секретаря ЦК компартії Молдавії з 26 червня 1950 року по 25 листопада 1952 року. Зроблено висновок про те, що саме в зазначений період активно розросталась мережа особистих контактів Брежнєва, а представники саме цієї мережі були включені до його особистого клану. **Ключові слова:** «Дніпропетровський клан»; Партійна еліта; Номенклатура; Кадрова політика.

Summary: Important players in the political system of independent Ukraine are oligarchic clans that originated from the shadow informal associations of the Soviet nomenklatura. The classic example of such “shadow group” was the Dnipropetrovsk clan headed by Leonid Brezhnev. Its functions and the specific character of formation are still poorly understood by the modern scientists. In the present study we make an attempt to explain the origins of Dnipropetrovsk clan in the 1930s – 1950s based on reconstruction of socio-political relations of L. Brezhnev. On the basis of the memories of Brezhnev’s «close» friends or (and) his old comrades in the Party’s internal power struggle for the leadership in the country an indicative list of the names of people suspected to be the «core» of the Dnipropetrovsk clan has been created. Special attention was put to the nationals of so-called “Moldovan clan”, formed during Brezhnev’s term as the First Secretary of the Central Committee (CC) of the Communist Party of Moldova from 26 June 1950 until 25 November 1952. It is considered that this period was quite active for the development of Brezhnev’s personal contact list and representatives of this list were in his personal clan. **Key words:** Dnipropetrovsk clan; Party elites; Nomenclature; Personnel policy.

Вступ. Номенклатурно-бюрократичний принцип, покладений в основу добору та розташування кадрів у середині політичних еліт СРСР, мав суттєвий недолік: головними критеріями кооптації до еліти були особисті, а не професійні якості – особиста відданість, надійність і т.п. Такий спосіб добору створював сприятливе середовище для неформальних практик, заснованих на особистих взаємозв’язках. Неформальні взаємозв’язки були основою для формування політичних об’єднань в середині еліти, таких як «земляцтва», «регіональні клани», «партійні групи» і т.п. Одним із найбільш згадуваних в історіографії неформальним об’єднанням було дніпропетровське, представники якого, на думку дослідників, були вихідцями із Дніпропетровська

та об'єднувалися навколо Леоніда Брежнєва. В цьому дослідженні ми спробуємо показати саме ці зв'язки, які формувалися між «дніпропетровцями» і Брежнєвим.

Історіографія. Неформальні зв'язки в середині еліти, яка оточувала Леоніда Брежнєва, досліджені мало. Одними із перших дослідників, які вказали на наявність регіональних партійних груп, в партійно-державній системі були Михайло Восленський та Дмитро Волкогонов^{1 2}. Восленський в своїй книзі прямо називає однією з таких партійних груп дніпропетровську, на чолі якої був Брежнєв³. Волкогонов стриманіший в оцінці оточення Брежнєва, він лише говорить, що у Брежнєва були «улюбленці», які не без його безпосередньої допомоги перебрались до Москви та стали обіймати високі посади⁴. Відомий історик та публіцист Рой Медведєв в книзі «Особистість та епоха» досліджуючи особистість Брежнєва, показує, як формувалося його оточення і вказує на те, що довкола особи Леоніда Брежнєва сформувався «своєрідний клан»⁵. Ще однією роботою, яка вийшла у серії ЖЗЛ і присвячена особі Леоніда Брежнєва, є книга Леоніда Млечина «Брежнєв». В цій книзі доволі детально показано життєвий шлях, політичну боротьбу за перші ролі в державі, описано зв'язки, за допомогою яких Брежнєв отримав посаду Генерального секретаря ЦК КПРС⁶. Для цього дослідження були

¹ М. С. Восленский, *Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза*, М.: Советская Россия, совм. с МП Октябрь 1991, с. 624.

² Д. А. Волкогонов, *Семь вождей. Галерея лидеров СССР: [В 2 кн.]*, М.: Новости 1995, с. 479.

³ М. С. Восленский, *Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза*, М.: Советская Россия, совм. с МП Октябрь 1991, 369-370.

⁴ Д. А. Волкогонов *Семь вождей. Галерея лидеров СССР: [В 2 кн.]* М.: Новости 1995, 21, 32.

⁵ Р. А. Медведев *Личность и эпоха. Политический портрет Л. И. Брежнева*, М.: «Новости» 1991, кн. 1, с. 55.

⁶ Л. М. Млечин *Брежнев*, М.: Молодая гвардия 2008, 624 с.

використані спогади самого Леоніда Брежнєва, а також спогади його сучасників^{7 8}.

Методологія. В основу даного дослідження покладено метод «колективної біографії». Використання цього методу може дати «ключі» для відтворення цілісної картини радянської політичної еліти. Реконструкція колективних біографій представників дніпропетровського партійного клану дає можливість встановити: коли саме та при яких обставинах відбулося знайомство представників цього неформального об'єднання?; як еволюціонували зв'язки від «знайомого» до друга і соратника у боротьбі за владу; яким саме чином цей зв'язок став основою для накопичення політичного капіталу членами цієї групи? Як відомо, саме стабільність у середині таких неформальних груп є запорукою їх політичного зростання тому, в подальших дослідженнях вкрай важливим видається з'ясування «внутрішньої кухні» подібних практик у радянських неформальних групах.

Також важливим методом для цього дослідження є «мережевий аналіз» який дозволяє, на відміну від класичних політологічних методів (регресії, кореляції і т.п.) не скорочує та не зменшує складність досліджуваних нами радянських соціальних мереж, основою для яких є міжособистісні зв'язки.

Відштовхуючись від вище зазначених робіт, ми спробуємо реконструювати соціально-політичні зв'язки Леоніда Брежнєва.

Як показав час, соціально-політичні зв'язки в середині «дніпропетровського клану» сформувалися, у довготривалі і стійкі неформальні відносини між Л. Брежнєвим і тими, хто його підтримував

⁷ Л. И. Брежнев *Воспоминания: Жизнь по заводскому гудку. Чувство Родины. Малая земля. Возрождение. Целина*. М.: Политиздат 1982, с. 223.

⁸ Ю. В. Аксютин, *Л. И. Брежнев, Материалы к биографии*, М.: политиздат 1991, с. 384.

у боротьбі за вищу політичну владу.

Визначальними в оформленні цих зв'язків, були наступні періоди життя Брежнєва:

1. М. Кам'янське – м. Дніпродзержинськ (1932-1935 рр.);
2. Робота у Дніпропетровському і Запорізькому обкомах ЦК КП(б)У (1946-1950 рр.);
3. Молдавський період (1950-1952 рр.).

Саме в ці три періоди відбувалося найбільш інтенсивне формування особистих зв'язків Брежнєва. Це можна проілюструвати на конкретних прикладах.

Так, на першому етапі (1932-1935 рр.) тісні зв'язки можна простежити між Брежнєвим та Георгієм Павловим, Миколою Мироновим, Георгієм Цукановим.

Леонід Брежнєв – Георгій Павлов. У 1930-х рр. Г. Павлов працював у м. Дніпродзержинську викладачем в школі ФЗУ при металургійному заводі, одночасно навчався в місцевому металургійному інституті (курсом нижче Л. Брежнєва). Саме під час навчання в інституті Павлов знайомиться із Брежнєвим.

У 1939 році Павлов – інструктор Дніпродзержинського міськкому, а Брежнєв – секретар з пропаганди Дніпропетровського обкому ЦК КП(б)У.

У грудні 1947 року з посади першого секретаря Дніпродзержинського міськкому партії (через місяць після призначення Брежнєва першим секретарем Дніпропетровського обкому КП(б)У) Георгія Павлова було затверджено інспектором управління кадрів ЦК, пізніше був призначений інструктором одного з найважливіших структурних підрозділів ЦК партії – відділу партійних, профспілкових

та комсомольських органів⁹.

У 1963-1965 рр. Павлов вже завідувач відділом Комітету партійно-державного контролю ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР¹⁰.

Після того, як Брежнев закріпиться на «московському олімпі», він візьме під свою опіку земляка Георгія Павлова. У 1965 році Павлова переводять на, здавалося, непомітну, але доволі відповідальну посаду управляючого справами ЦК, вводять до складу членів ЦК. Управління справами апарату ЦК КПРС здійснювало масштабну господарську діяльність: займалося облаштуванням побуту перших осіб держави; керуючий справами ЦК безпосередньо впливав на розподіл благ у Радянському Союзі; у його підпорядкуванні були спецбаза продовольчих і промислових товарів, ательє, меблеві спеццехи¹¹. Такі широкі повноваження давали управляючому справами через розподіл благ впливати на вищу партійну еліту держави. Брежнев, призначивши на цю відповідальну посаду свого давнього товариша, міг у відповідь розраховувати на повну відданість. Цю посаду Георгій Павлов буде обіймати аж до самої смерті Брежнева, а в 1983 році піде на пенсію¹².

Леонід Брежнєв – Микола Миронов. Леоніда Брежнєва з Миколою Мироновим пов'язує більш міцний зв'язок, аніж із Павловим. Миронов, як і Брежнев, народився в м. Кам'янське Дніпропетровської області. З молодих років між ними зав'язались дружні стосунки¹³.

Під час Другої світової війни обидва були політкерівниками

⁹А. В. Сушков, Н. А. Михалёв, Е. Ю. Баранов, *Расплата за сощпроисхождение: «дело» второго секретаря Челябинского обкома ВКП(б) Г. С. Павлова. 1950—1951 годы*, „Вестник Челябинского государственного университета. История” 2013, вып. 54, № 6 (297), с. 57-71.

¹⁰Ю. В. Горячев, *Центральный Комитет КПСС, ВКП(б), РКП(б), РСДРП(б): историко-биографический справочник*, М.: Издательский дом «Парад» 2005, с. 321.

¹¹Л. М. Млечин, *Брежнев*, М.: Молодая гвардия 2008, с. 420.

¹²Ю. В. Горячев, *Центральный Комитет КПСС, ВКП(б), РКП(б), РСДРП(б): историко-биографический справочник*, М.: Издательский дом «Парад» 2005 с. 321.

¹³Л. М. Млечин, *Брежнев* М.: Молодая гвардия 2008, с. 16.

на Південному фронті. Зв'язок між ними простежується і надалі: у 1947 році Миронов був 1-м секретарем Жовтневого райкому Дніпропетровська, а Брежнєв – 1-м секретарем Дніпропетровського обкому КП(б)У¹⁴.

З 1951 року Микола Миронов обіймав різні посади в органах Державної безпеки¹⁵. З 1959 року завідував відділом Адміністративних органів ЦК КПРС. Зважаючи на те, що ця посада давала широкі можливості для впливу на різні органи та відділи комітету Державної безпеки, внутрішніх справ, органи прокуратури, Верховний суд СРСР і т.ін., Микола Миронов на той момент був однією з найвпливовіших людей у пратії.

Про ступінь його впливу на вище керівництво країни, включаючи Л. Брежнєва, ходили легенди. «Ще один тіньовий лідер – помітив хтось. Це не зовсім так. Адже загинув він не на вершині своєї кар'єри. Що таке 50 років для людини, «під яким» і до антихрущовського перевороту «ходили» армія, КДБ, ГРУ, внутрішні та прикордонні війська, правоохоронні органи...»¹⁶. Так, дійсно, Миронов загинув на злеті своєї політичної кар'єри. А що могло чекати на нього, якщо б він не загинув у авіакатастрофі 19 жовтня 1964 року? Це складне запитання, на яке поки що не існує відповіді. Ми лише можемо послатися на спостереження, висловлені Володимиром Семичасним: «Можливим кандидатом на моє місце в КДБ міг стати завідувач відділом адміністративних органів ЦК Микола Романович Миронов. Людиною він був йоржистою, але з Брежнєвим у всьому погоджувався. Головне –

¹⁴ Е. Жирнов, *Практически всех, кого я знаю, к делу привлек он.* „Коммерсантъ Власть” №39. Електронний ресурс: www.kommersant.ru/vlast/82268 (режим доступу 11.06.2017).

¹⁵ Ю. В. Горячев, *Центральный Комитет КПСС, ВКП(б), РКП(б), РСДРП(б): историко-биографический справочник*, М.: Издательский дом «Парад» 2005, с. 321.

¹⁶ Л. Г. Иванов, *Правда о «Смерти»*, М.: Яуза; Эксмо, 2009, с. 231.

він був із Дніпропетровська, працював із Брежнєвим і був у його особистому резерві на просування»¹⁷.

Леонід Брежнєв – Георгій Цуканов. Георгій Цуканов навчався, як і Леонід Брежнєв, у Дніпродзержинському металургійному інституті. Доля звела цих людей у 1937 році, коли Цуканов і Брежнєв працювали разом на металургійному заводі ім. Дзержинського в м. Дніпропетровську. На нашу думку, саме з цього року треба вести відлік довготривалих відносин між Брежнєвим і Цукановим.

На XX з'їзді КПРС Брежнєва обирають кандидатом у члени Президії ЦК КПРС та секретарем ЦК КПРС з питань оборони, важкого машинобудування і капітального будівництва. Для того, щоб більш-менш ефективно виконувати обов'язки, які були покладені на Брежнєва у зв'язку з цим обранням, йому потрібний був радник, який би був обізнаний у технічних питаннях. Брежнєв одразу ж запропонував бути його радником Георгію Цуканову. За спогадами Георгія Арбатова, Цуканов був талановитим інженером-металургом, який мав досвід в управлінні великим металургійним заводом¹⁸. З цього моменту, Цуканов буде виконувати обов'язки радника Брежнєва аж до самої смерті Генерального секретаря у 1982 році.

Леонід Брежнєв – Гнат Новиков. Гната Новикова пов'язувало із Брежнєвим і місце народження м. Кам'янське, і навчання у Дніпродзержинському металургійному інституті.

Під час навчання в інституті Новиков працював у профкомі інституту. Робота в профкомі для Новикова стане визначальною, оскільки саме тоді у нього зав'яжуться приятельські стосунки із Брежнєвим і Костянтином Грушевим. Всі вони по черзі – Новиков, Грушевий,

¹⁷ В. Е. Семичастный, *Беспокойное сердце*, Москва: Вагриус, 2002, с. 377.

¹⁸ Г. А. Арбатов, *Человек системы: наблюдения и размышления очевидца ее распада*, М.: ВАГРИУС 2002, с. 198.

а потім і Брежнєв – будуть головами профкому інституту¹⁹.

Після інституту життєві шляхи Брежнєва і Новикова надовго розійдуться. Новиков з 1932 року по 1934 рік буде працювати в Казахстані, а з 1937 по 1941 роки – в м. Саратові. З 1958 року кар'єра Новикова стрімко піде у гору: заступник Міністра електростанцій СРСР (1958 р.), міністр будівництва електростанцій СРСР(1958-1962 рр.), міністр енергетики та електрифікації СРСР (1962 р.). А в 1962-1983 роках Новикова призначать заступником Голови Ради Міністрів СРСР та Головою Державного комітету СРСР у справах будівництва. Важко пов'язати кар'єрний злет (1962-1983 рр.) Гната Новикова із протекцією від Брежнєва, оскільки немає джерел, які б на це прямо вказували, але близьке знайомство між ними під час навчання в гімназії і робота в профкомі інституту та логіка побудови політичного Олімпу в брежнєвський період нам це опосередковано підтверджують²⁰.

Леонід Брежнєв доволі пізно вступив до лав КПРС, лише у 1931 році, тому сподіватися на стрімку і блискучу кар'єру йому не доводилося. У 1936 році – директор металургійного технікуму м. Дніпродзержинську – ніяких серйозних перспектив для просування в гору по партійній драбині не передбачалося...

По всій території СРСР у 1937-1938 роках прокочується хвиля «Великого терору». Ця кривава політика «зачисток», розпочата з ініціативи і безпосередньої участі Йосипа Сталіна, була спрямована майже на усі групи населення і не оминула регіональні партійні еліти.

Під час розгортання кампанії терору за різними оцінками було фізично знищено від 50% до 75% представників радянської

¹⁹ М. А. Брежнєв, *Министр Щелоков*. Електронний ресурс: [www.testlib.meta.ua /book/255619/read/](http://www.testlib.meta.ua/book/255619/read/) (режим доступу 22.07.2016).

²⁰Федеральный справочник: [информационно-аналитическое издание]; *Центр стратегического партнерства*, М.: Центр стратегического партнерства, 2011, с. 419-420.

номенклатури²¹. Однією з основних причин і цілей «Великого терору» було руйнування регіональних партійних еліт, які могли перетворитись у потужні регіональні клани, що порушило б монолітність партійно-державного апарату, чого Сталін допустити не міг. Безпосереднім наслідком висловленого на лютнево-березневому пленумі ЦК ВКП(б) 1937 року особистого ставлення Йосипа Сталіна до регіоналізації партійних еліт стала так звана «кадрова революція» як складова «Великого терору» 1937-1938 років.

Ця «чистка» регіональних еліт і, зокрема, дніпропетровської, запустила «політичні ліфти» – відкрила широкі можливості, для просування в гору всім тим, хто і не мріяв про партійну кар'єру. Треба було заповнювати «посадовий вакуум», який утворився внаслідок «чисток».

Леонід Брежнев опинився серед тієї загальної дрібної маси регіональної номенклатури, яка раніше ні на які високі посади в партії чи переход із номенклатури у регіональні еліти розраховувати не могла.

В 1937 році Брежнева призначають заступником голови міськради м. Дніпродзержинськ²². З 1938 року – завідувачем торговельного відділу Дніпропетровського обкому КП(б)У, а вже через рік – секретарем з пропаганди Дніпропетровського обкому²³.

На цьому етапі Брежнева підтримував Костянтин Грушевий, з яким вони разом навчались у Дніпродзержинському металургійному інституті. В 1940 році необхідно було підібрати людину на посаду секретаря оборонної промисловості Дніпропетровського обкому.

²¹ J.A. Getty, W. Chase, Patterns of repression among Soviet elite in the late 1930s: A biographical approach. [In] J. A. Getty, R. T. Manning (eds), *Stalinist Terror: New Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993, p. 225-246.

²² В. Шелудько, *Леонід Брежнев в воспоминаниях, размышлениях, суждениях*, Ростов-на-Дону: «Феликс» 1998, с. 380.

²³ В. Шелудько, *Леонид Брежнев в воспоминаниях, размышлениях, суждениях*, Ростов-на-Дону: «Феликс», 1998 с. 380.

На той час першим секретарем Дніпропетровського обкому був Семен Задіонченко, «варяг» із Москви, який не знав місцеві кадри і прислуховувався до порад своїх заступників. Можливо, саме завдяки порадам Грушевого Брежнєва призначили на посаду секретаря обкому з оборонної промисловості^{24 25}.

Костянтин Грушевий, на нашу думку, не без участі Брежнєв у 1965 році став членом Військової ради, начальником Політуправління Московського військового округу. Так Леонід Брежнєв допоміг своєму інститутському товаришу і віддячив за підтримку у Дніпропетровську.

До початку війни у Брежнєва склались тісні взаємовідносини із Георгієм Цинєвим та Миколою Щолоковим.

Леонід Брежнєв – Георгій Цинєв. Георгій Цинєв народився 22 квітня 1905 року в м. Катеринославі (сучасне м. Дніпро). У 1934 році закінчив Дніпропетровський металургійний інститут. Цинєв вчився курсом нижче за Миколу Щолокова²⁶. У 1934-1939 роках працював на заводі ім. Карла Лібкнехта у Нижньодніпровську.

Партійна кар'єра Цинєва розпочалась з 1939 року, коли він став завідувачем металургійного відділу Дніпропетровського обкому, а потім і секретарем Ленінського райкому; в 1940-1941 роках – другим секретарем Дніпропетровського міськкому. Саме в цей період (1939-1941 рр.) Георгій Цинєв близько познайомився із тодішнім секретарем з пропаганди Дніпропетровського обкому Леонідом Брежнєвим.

Після війни Цинєв зробив кар'єру в армії. З 1953 року займає різні посади в органах Державної безпеки.

Після усунення Микити Хрущова від влади і обрання на його місце

²⁴ Д. А. Волгогонов, *Семь вождей. Галерея лидеров СССР: [В 2 кн.]*, М.: Новости, 1995, с. 17.

²⁵ Р. А. Медведев, *Личность и эпоха. Политический портрет Л. И. Брежнева*, кн. 1, М.: «Новости» 1991, с. 16.

²⁶ М. А. Брежнев, *Министр...*

Брежнєва, кар'єра Цинєва зробить ривок у гору. З червня 1964 року по лютий 1966 року був начальником 3-го управління КДБ, а з 1967 року по 1970 рік – начальником 2-го Головного управління КДБ²⁷.

Георгій Цинєв мав неофіційний статус довіреної людини Брежнєва, міг особисто доповідати Генеральному секретарю. Перший заступник начальника Першого головного управління КДБ СРСР Вадима Кирпиченко, згадував: «Брежнєв приставив до Андропова двох заступників в Комітет держбезпеки своїх близьких друзів – С. К. Цвигуна і Г. К. Цинєва... Юрій Володимирович мав постійно озиратися на цих заступників, шукати до них особливі підходи... Вони весь час щось доповідали особисто Брежнєву, і це ставило Андропова в незручне і делікатне становище»²⁸.

Леонід Брежнєв – Микола Щолоков. Щолоков у 1933 – закінчив Дніпропетровський металургійний інститут. З 1938 року обраний першим секретарем Красногвардійського райкому партії м. Дніпропетровська. У 1939 році Миколу Щолокова призначають головою Дніпропетровського міськкому²⁹. Саме на цій посаді Щолоков тісно співпрацював з Леонідом Брежнєвим, який в цей час був секретарем Дніпропетровського обкому.

Чому це знайомство було вирішальним для обох?

У післявоєнні роки Брежнєва відправляють у Молдавську РСР, де його обирають першим секретарем республіки. Брежнєв для місцевої республіканської еліти був так званим «варягом». Йому потрібно було швидко ознайомитись зі станом справ в республіці і підібрати власну команду, бажано з особисто відданих людей. Для цього він просить перевести до себе у Молдавію свого старого знайомого по роботі

²⁷К. А. Залесский, *Кто есть кто в истории СССР*, Москва: Вече, 2010, с. 624.

²⁸В. Кирпиченко, *Разведка: лица и личности*, М.: «Гея», 1998, с. 150.

²⁹М. А. Брежнев *Министр...*

у Дніпропетровську Миколу Щолокова. За сприяння Брежнєва, Миколу Щолокова у найкоротший термін переводять до Молдавської РСР. Одразу ж призначають заступником Голови Ради Міністрів Молдавської РСР. З цього моменту долі Леоніда Брежнєва і Миколи Щолокова будуть тісно переплетені³⁰.

Брежнєв у Кишиневі довго не затримався. Його переводять до Казахстану на посаду першого секретаря республіки, а Щолоков до 1966 року залишається працювати у Молдавії. Та коли Леонід Брежнєв стає Генеральним секретарем ЦК КПРС, то одразу ж переводить Щолокова з господарської роботи на партійну – другим секретарем ЦК КП Молдови. Це буде лише тактичним ходом, щоб перекинути Щолокова до себе поближче, у Москву. Не пройшло і трьох місяців з моменту призначення Щолокова на нову посаду в ЦК Молдавії, як Брежнєв переводить його до Москви на противагу набираючому силу очільнику КДБ Юрію Андропову³¹. Микола Щолоков стає міністром МВС СРСР. На цій посаді він протримається 16 років, до самої смерті свого патрона Брежнєва. Після смерті Брежнєва за вказівкою Андропова на нього заведуть справу за зловживання владою та корупцію і знімуть з посади міністра МВС СРСР³².

Другий етап, під час якого формувалися соціально-політичні зв'язки Брежнєва, ми пов'язуємо з його роботою у м. Запоріжжі(1946-1947 рр.) та у м. Дніпропетровську на посаді першого секретаря цих обкомів.

30 серпня 1946 року Леоніда Брежнєва обирають першим секретарем Запорізького обкому. В цей час другим секретарем обкому був Андрій

³⁰ С. А. Кредов, *Щолоков*, Москва: Молодая гвардия 2011, с. 336 – (Жизнь замечательных людей).

³¹ С. Н. Семанов, *Председатель КГБ Юрий Андропов*, М.: Алгоритм 2008, с. 138.

³² *Ibidem*, с. 274-275.

Кириленко. Кириленко і Брежнєв тісно співпрацювали один з одним, виконуючи поставлені перед ними завдання як найшвидше відбудувати місто і відновити промисловий комплекс міста Запоріжжя.

Інтенсивний графік роботи, персональна відповідальність перед Й. Сталіним, зблизили Леоніда Брежнєва і Андрія Кириленка. З того часу і на все життя вони залишатимуться близькими друзями і соратниками в боротьбі за владу.

Разом із Кириленком і Брежнєвим над відбудовою міста працював керівник тресту «Запоріжбуд» – Веніамін Димшиц. У майбутньому Димшиц стане Головою РНГ СРСР, Головою Державного комітету Ради Міністрів СРСР з матеріально-технічного забезпечення (1965-1976 рр.), а також заступником Голови Ради Міністрів СРСР³³.

Доволі складно встановити, яку саме роль відіграло знайомство Димшица з Брежнєвим, але те, що Димшиц був призначений до Косигіна заступником, свідчить про довіру Брежнєва до нього. У Брежнєва із Косигіним були складні відносини³⁴⁻³⁶. Щоб якось контролювати Голову Ради Міністрів, Брежнєв оточив його заступниками, які були особисто відданими генеральному секретарю. Серед цих заступників був і Димшиц, який обіймав цю посаду 23 роки.

Повернімося до Андрія Кириленка і розглянемо, як вплинуло знайомства з Брежнєвим на його кар'єру у партійно-державній системі СРСР.

Андрій Кириленко зробить серйозну кар'єру від другого секретаря Запорізького обкому до члена Політбюро ЦК КПРС. Одразу після

³³ Л. И. Брежнев *Воспоминания: Жизнь по заводскому гудку. Чувство Родины. Малая земля. Возражение. Целина*. М.: Политиздат 1982, с. 88-143.

³⁴ В. И. Андриянов *Косыгин*, М.: Молодая гвардия 2003, с. 368.

³⁵ А. Д. Гвишиани, *Феномен Косыгина. Записки внука. Мнения современников*, М.: Фонд культуры «Екатерина» 2004, с. 312

³⁶ Н. Байбаков, В. Гришин, В. Кирпиченко, *Косыгин. Вызов премьера*, М.: Эксмо 2012, с. 240.

Брежнєва, у 1950 році, займе посаду першого секретаря Дніпропетровського обкому, ймовірно, за рекомендацією свого патрона – Брежнєва. На цій посаді у 1950-1955 роках він розширить мережу особистих контактів і зв'язків у середині регіональної еліти Дніпропетровщини і передасть керівництво регіоном «місцевому» Володимирі Щербицькому.

Як перший секретар Дніпропетровського обкому Володимир Щербицький автоматично був включений до мережі соціально-політичних контактів Брежнєва.

Щербицький повинен був подбати про подальший соціально-економічний потенціал області, а також готувати кадри для висунання у майбутньому на більш високі партійно-державні посади як в межах республіки, так і на загальносоюзний рівень. Підготовка кадрів, на нашу думку, була одним із пріоритетних завдань Щербицького.

З завданнями Щербицький впорався, підготував собі наступників – Миколу Голобуєва та Олексія Ватченка. Вони будуть очолювати область по черзі, не допускаючи «варягів».

Особисті відносини Щербицького і Брежнєвим, який був на той час вже Генеральним секретарем ЦК КПРС, були настільки дружніми, що Брежнєв навіть хотів зробити Щербицького своїм наступником, тим самим би укріпивши «дніпропетровців» при владі на тривалий проміжок часу. Голова КДБ Володимир Семичасний у свої спогадах так описував цю дружбу: «Щербицький був найкращим другом Брежнєва. Обидва із Дніпропетровська, з одного, як кажуть, хутора. Вони один одного завжди підтримували»³⁷.

Перед тим, як залишити Щербицькому місце Генерального секретаря, Брежнєв пропонував йому місце Голови уряду, від якого

³⁷ В. Е. Семичастный, *Беспокойное сердце*, Москва: Вагриус 2002, с. 443.

Щербицький відмовився, бо вважав, що не впорається та й не хотів залишати Україну, де він був повновладним господарем³⁸. Після невдалої спроби замінити Косигіна Щербицьким Брежнєв не покидав думки перетягнути останнього до Москви і зробити його своїм правонаступником.

Так, обговорюючи якісь питання із секретарем ЦК Іваном Капітоновим, який опікувався питаннями кадрів, Брежнєв звернувся до нього: «Бачиш це крісло? – Брежнєв показує на своє місце – Його займе Володимир Васильович Щербицький, так що кадри підбирай відповідно»³⁹.

В силу різних обставин Щербицький не став Генеральним секретарем ЦК КПРС, але продовжував керувати Україною до уходу на пенсію в 1989 році.

Третій етап у формуванні соціально-політичних зв'язків Брежнєва був пов'язаний із його роботою у Молдавській РСР з 1950 року по 1952 рік.

У 1950 році Леонід Брежнєв отримує значне підвищення, з посади першого секретаря Дніпропетровського обкому його призначають Першим секретарем ЦК КП(б) Молдавії. Працювати на цій посаді йому доведеться не довго, майже два з половиною роки, з 26 червня 1950 року по жовтень 1952 року^{40 41}.

Для того, щоб більш-менш успішно працювати на новій посаді, Леоніду Брежнєву потрібно було створити власну «команду»,

³⁸ В. К. Врублевський, *Владимир Щербицкий: записки помощника: слухи, легенды, документы*, К.: «Довіра» 1993, с. 40.

³⁹ С. Сухова, *Дорогой Леонид Ильич*. Електронний ресурс: www.back-in-ussr.com/2016/09/gensek-i-fotograf_2.html (режим доступу 26.08.2016)

⁴⁰ Російський державний архів новітньої історії(далі РДАНІ), ф. 80, оп. 1, спр. 1199: *Выписка из заседания пленума ЦК Компартии Молдавии «О первом секретаре Центрального Комитета КП(б) Молдавии»*. 2 апреля 1951 г., арк. 33.

⁴¹ РДАНІ, ф. 80, оп. 1, спр. 1200: *Постановление Пленума ЦК КПСС «Выборы исполнительных органов ЦК КПСС»*, 16 октября 1952 г., арк. 23.

до якої б входили перевірені люди. Цими людьми стали лише ті, з ким він вже працював раніше і міг їм довіряти, а також ті, з ким він потоваришував безпосередньо в Молдавії. При цьому, як зазначає Рой Медведєв, «Брежнєв не став проводити ніяких змін ні в кадрах, ні в методах, ні в основних напрямках роботи» в самій республіці⁴².

Із України Брежнєв викликав до себе в Молдавію лише одно свого товариша – Миколу Щолокова. Виникає питання, чому тільки його одного? Точної відповіді на це запитання ми надати поки що не можемо, але можемо висунути два припущення. По-перше, Брежнєв ще не мав сформованої власної клієнтели; по-друге, Сталін не дозволяв формуватись будь-яким неформальним групам в середині партійно-державних структур, постійно перетасовуючи місцеві еліти та направляючи на посади перших секретарів республік, крайкомів та обкомів так званих «варягів».

Леонід Брежнєв – Костянтин Черненко. Одним із перших, з ким у Брежнєва зав'язались міцні і, як показало життя, довготривалі стосунки, із молдавської номенклатурної еліти був Костянтин Черненко. Він тоді обіймав посаду завідувача Відділом агітації та пропаганди ЦК КП(б) Молдавії. За два роки роботи пліч-о-пліч Брежнєв зміг оцінити працездатність свого підлеглого, а також переконатись в його особистій відданості. У книзі спогадів «Молдавська весна» Брежнєв так згадував про Черненка: «Ідеологічна робота партійної організації республіки мала величезне значення для становлення нової Молдавії. Тут треба було проявити вміння переконувати людей, знаходити правильні організаційні форми, а головне, бути переконаним борцем, чуйним до товаришів і вимогливим до себе працівником. У зв'язку з цим, мені

⁴² Р. А. Медведєв, *Личность и эпоха. Политический портрет Л.И. Брежнева*, Москва: Новости 1991, с. 61.

хотілося б відзначити, що всіма цими партійними якостями володів завідувач відділом агітації і пропаганди ЦК КП(б) Молдавії Костянтин Устинович Черненко. Молодий, енергійний комуніст, ще до роботи в республіці придбав великий партійний досвід, він всі сили віддавав дорученій справі»⁴³. На посаді завідувача Відділом пропаганди та агітації ЦК КП Молдавії Черненко буде працювати до 1956 року. У 1956 році за особистою рекомендацією Брежнєва, який на цей момент вже став секретарем ЦК⁴⁴ та членом Президії⁴⁵ ЦК КПРС й опікувався питаннями важкої та оборонної промисловості⁴⁶, Черненка призначають завідувачем сектором Відділу пропаганди та агітації ЦК КПРС⁴⁷. На цій посаді Костянтин Черненко буде перебувати п'ять років, без будь-яких переміщень кар'єрною драбиною. Ситуація зміниться лише тоді, коли його «патрона» Брежнєва у 1960 році оберуть Головою Президії Верховної Ради СРСР⁴⁸. Зайнявши таку відповідальну посаду, Леонід Брежнєв почав шукати собі помічника, його вибір зупинився на Черненко. Брежнєву подобалися організованість, надійність, працездатність і відданість його «протеже». Працюючи в тандемі зі своїм «патроном» майже чотири роки (вересня 1960 року – жовтень 1964 року) на посаді начальника Секретаріату Верховної ради СРСР, Черненко забезпечував злагоджену роботу всіх комітетів, структур. На нього було також покладено організаційно-технічне забезпечення

⁴³ Л. И. Брежнев, *Молдавская весна* Електронний ресурс: www.brezhnev.su/mvesna.html (режим доступу: 22.06.2017).

⁴⁴РДАНІ, ф. 80, оп. 1, Спр. 1200, *Выписка из протокола заседания пленума ЦК КПСС*. 27 февраля 1956 г., арк. 39-40.

⁴⁵РДАНІ, ф. 80, оп. 1, спр. 1200, *Информационное сообщение о пленуме ЦК КПСС (избрание Л.И. Брежнева членом Президиума ЦК КПСС)*, 29 июня 1957 г. – Арк. 44.

⁴⁶РДАНІ, ф. 3, оп. 12, спр. 356: *Постановление Президиума ЦК КПСС «О Брежнев Л.И.»*, 29 марта 1958 г. арк. 15.

⁴⁷ В. В. Прибытков, *Черненко*, Москва: Молодая гвардия 2009, с. 48-49. – (Жизнь замечательных людей: сер. биогр.; вип. 1178).

⁴⁸РДАНІ, ф. 80, оп. 1, спр. 1200, *Выписка из протокола заседания Президиума ЦК КПСС «О председателе Президиума Верховного Совета СССР»*, 4 мая 1960 г., арк. 49.

депутатів Верховної Ради СРСР.

У жовтні 1964 року відбувається внутрішньопартійна змова, наслідком якої стає відсторонення від влади і відправлення на пенсію Микити Хрущова⁴⁹. Замість нього першим секретарем ЦК КПРС було обрано Леоніда Брежнєва⁵⁰. Після обрання Першим секретарем Брежнєв як досвідчений партійний функціонер почав знімати з посад людей, які не були підконтрольні йому або яким він не довіряв. На вакантні ключові посади в партійно-державних структурах Брежнєв почав призначати своїх друзів та особисто відданих йому людей. Найчисельнішою когортою з поміж усіх призначених були «висуванці», з якими він працював у м. Дніпропетровську. У народі навіть став поширюватись такий жарт: «Вітчизняна історія ділиться на три періоди: допетровський, петровський і дніпропетровський». Окрім представників дніпропетровського клану, на високих партійно-державних посадах з'явилися представники молдавської партійної еліти, які працювали з Брежнєвим 1950-1952 рр. Зокрема, таким представником став і Костянтин Черненко, який за ініціативи Брежнєва у 1965 році зайняв посаду завідувача Загальним відділом ЦК КПРС⁵¹. Загальний відділ займався питаннями діловодства апарату ЦК, а також опікувався питаннями зберігання особистої інформації про представників партійно-державної еліти СРСР⁵². Співробітники цього відділу готували матеріали, пропозиції і проекти рішень та розсилали ці матеріали

⁴⁹ РДАНИ ф. 2, оп. 1, спр. 752-а, *Рабочая протокольная запись заседания Президиума ЦК КПСС по вопросу об освобождении Н.С. Хрущева от занимаемых постов с краткими записями выступлений Л.И. Брежнев, Ю.В. Андропова, Н.С. Хрущева. Подлинник. Автограф В.Н. Малина*, 13 октября 1964 г., арк. 21–32 зв.

⁵⁰ РДАНИ, ф. 2, оп. 1, спр. 752: *Выписка из протокола заседания Пленума ЦК КПСС*, 14 октября 1964 г., арк. 63.

⁵¹ В. В. Прибытков, *Черненко*, Москва: Молодая гвардия, 2009, с. 60.

⁵² Н. Митрохин, *Аппарат ЦК КПСС в 1953—1985 годах как пример «закрытого» общества*, НЛО, 2009. Електронний ресурс: www.magazines.russ.ru/nlo/2009/100/mi44.html (режим доступу: 21.07.2017).

членам і кандидатам в члени Політбюро. Завідувач Загальним відділом і його заступник, окрім того, були присутні на всіх засіданнях Політбюро і Секретаріату ЦК КПРС⁵³. Доволі широкий спектр повноважень і функцій, покладених на цей відділ, давали його керівнику, Костянтину Черненку, широкі можливості впливати на процеси прийняття найважливіших державних рішень. Керуючи цим відділом до 1982 року, Черненко перетворив його із звичайної канцелярії ЦК на ефективний важіль впливу та управління справами ЦК КПРС⁵⁴. Під час роботи на цій посаді за Черненком закріпилося промовисте прізвисько – «хранитель партії»⁵⁵.

На підставі вище викладеного, вірним буде твердження про те, що піднесення Костянтина Черненка, починаючи з 1950 року, нерозривно пов'язано з кар'єрним зростанням його «патрона» – Леоніда Брежнєва. Також справедливим буде і друге твердження, що саме завдяки закладеному у Молдавії зв'язку «клієнт-патрон» між Брежнєвим і Черненком, для останнього відкрився шлях до вищих ешелонів влади.

Леонід Брежнєв – Сергій Трапезніков. Ще одними представником молдавської «команди» Брежнєва був Сергій Трапезніков, який почав працювати в Молдавії з 1948 року. Трапезніков був директором Республіканської партійної школи при ЦК КП Молдавії та головним редактором журналу «Комуніст Молдавії». Слід відзначити, що на 1948 рік Трапезніков закінчив Московський педагогічний інституту ім. Леніна, завершив навчання у Вищій партійній школі при ЦК ВКП(б)

⁵³ А. Титов, *Партия против государства: реформа аппарата ЦК КПСС при Никите Хрущеве*, Неприкосновенный запас, 2012, Електронний ресурс: www.nlobooks.ru/node/2287#_ftn16 (режим доступу 23.06.2017).

⁵⁴ В. В. Прибытков, *Черненко*, Москва: Молодая гвардия, 2009, с. 61.

⁵⁵ *Ibidem*, с. 61.

та Академії суспільних наук при ЦК ВКП(б)⁵⁶. В силу професійних обов'язків між Трапезніковим і завідувачем Відділу пропаганди та агітації ЦК Компартії Молдавії Костянтином Черненком сформувалися тісні зв'язки. Ми можемо припустити, що саме через Черненка, а можливо, і за його рекомендацією Брежнєв «знайшов у особі Трапезнікова не тільки помічника, а й своєрідного ідеологічного наставника»⁵⁷. Як відомо, Брежнєв ніколи не позиціонував себе як знавця у питаннях ідеології, і тому йому був вкрай необхідний помічник, який би надавав йому консультації в цій сфері.

У 1956 році Леонід Брежнєв як секретар ЦК КПРС викликав Трапезнікова у Москву і призначив його свої помічником. Через чотири роки, обраний у 1960 році Головою Президії Верховної Ради СРСР, Брежнєв рекомендує свого помічника на посаду заступника ректора Вищої партійної школи при ЦК КПРС. Після свого чергового кар'єрного зростання у 1964 році, коли Леонід Брежнєв стає Першим секретарем ЦК КПРС, він не забуває про свого колишнього помічника. Так, у травні 1965 року Сергій Трапезніков стає завідувачем Відділом науки і навчальних закладів ЦК КПРС, а ще через рік він вже член ЦК КПРС. Майже 18 років, до 1984 року, він займався «партійним контролем» наукових закладів, а особливо «цікавився» суспільними і гуманітарними науками. Трапезніков, очоливши Відділ науки і навчальних закладів ЦК КПРС, «відразу став головним оплотом сталінської вандеї»⁵⁸.

Леонід Брежнєв – Семен Цвігун. Семен Цвігун народився у 1917 році на Вінничині в українській селянській родині. У 1937 році Семен

⁵⁶ К. А. Залесский, *Кто есть кто в истории СССР*, Москва: Вече, 2011, с. 483.

⁵⁷ Р. А. Медведев *Личность и эпоха. Политический портрет Л. И. Брежнева*, Москва: Новости 1991, с. 65.

⁵⁸ Г. А. Арбатов, *Человек системы*, Москва: Центрполиграф 2015, 416 с. (Наш XX век).

Цвигун закінчив історичний факультет Одеського педагогічного університету; був директором середньої школи в Одеській області. З 1939 року працював в НКВС СРСР; член партії з 1940 року; був учасником Другої світової війни⁵⁹.

По закінченні війни почав працювати у системі МДБ Молдавської РСР. Починаючи з 1950 року кар'єра, Цвигуна різко пішла у гору. Призначення у 34-річному віці на посаду заступника голови МДБ Молдавії можна пояснити, зокрема, і родинними зв'язками із Брежневим, який на цей час очолив Молдавську республіку. Семен Цвигун був у шлюбі із двоюрідною сестрою дружини Леоніда Брежнева Вікторії Петрівни⁶⁰.

Після перевodu Брежнева до Москви, Цвигун буде заступником голови МВС, заступником голови КДБ Молдавії, з 1955 по 1957 роки – першим заступником голови КДБ Таджикиської РСР, а у 1957-1963 роках він вже голова КДБ Таджикиської РСР. У 1963 році його переводять до Азербайджанської РСР на посаду голови КДБ республіки. Весь цей час Брежнев не забував про свого родича і, як міг, допомагав йому в просуванні до найвищих посад в системі КДБ.

Так, у 1967 року Брежнев призначає Цвигуна одним із заступників голови КДБ СРСР. Для посилення контролю над Юрієм Андроповим в листопаді 1967 року Брежнев робить Цвигуна першим заступником голови КДБ СРСР. Як перший заступник голови курирував контррозвідку (Другий і Третій відділи), П'яте управління і Головне управління прикордонних військ КДБ СРСР. В 1978 році він отримує військове звання генерал армії.

У 1981 року Цвигуна обирають членом ЦК КПРС.

⁵⁹ К. А. Залесский, *Кто есть кто в истории СССР*, Москва: Вече 2011, с. 512.

⁶⁰ Р. А. Медведев, *Личность и эпоха. Политический портрет Л. И. Брежнева*, Москва: Новости 1991, с. 65.

Професійні якості і постійна підтримка Леоніда Брежнєва забезпечували стабільне кар'єрне зростання Цвигуна в системі КДБ. Маємо підстави висувати припущення про те, що саме його Леонід Брежнєв готував на заміну Юрію Андропову. Але цього не сталося: так як через важку хворобу Семен Цвигун покінчив життя самогубством.

Отже, проаналізувавши біографії та персональні траєкторії просування зазначених у роботі представників політичної еліти СРСР, а також точки їх перетину з траєкторією просування до посади Генеральним секретарем ЦК КПРС Леоніда Брежнєва, ми прийшли до наступних висновків: 1. ключові соціально-політичні зв'язки, на які спирався Л. Брежнєв під час сходження до вищих партійно-державних посад, на нашу думку, формувалися в Україні; 2. життєвий шлях усіх представників, політична кар'єра яких була досліджена у цій розвідці, пов'язані з Дніпропетровщиною через – місце народження (м. Кам'янське), навчання в інституті у м. Дніпродзержинську, роботу у Запорізькому та Дніпропетровському обкомах; 3. не менш важливими були зв'язки сформовані Брежнєвим під час роботи Першим секретарем ЦК КП(б) Молдавії; 4. кожний, хто мав тісний зв'язок, який ми показали в цій роботі, з Брежнєвим, капіталізували його у вигляді посад. Так, усі вони після 1964 року зробили стрімку кар'єру у партійно-державній еліті СРСР, усі отримали завдяки зв'язкам із Брежнєвим високі посади. Брежнєв до своєї команди набирив, переважно, дніпропетровців, але не забув він і про своїх близьких товаришів по роботі у Молдові. Найбільш значними фігурами із «дніпропетровського клану» стали: Андрій Кириленко, член Політбюро, секретар ЦК КПРС; Володимир Щербицький – член Політбюро ЦК КПРС, Перший секретар ЦК КПУ; Гнат Новиков – заступник голови уряду СРСР; Георгій Павлов – керуючий справами ЦК КПРС; Микола Миронов – завідувач

Адміністративним відділом ЦК КПРС, повинен був замінити Семичасного на посаді Голови КДБ; МВС очолив Микола Щолоков; першим заступником голови КДБ став Георгій Цинев, особистим помічником до себе Брежнев взяв Георгія Цуканова.

Найтісніші зв'язки в Молдові Брежнев встановив із трьома людьми, Костянтином Черненком, Сергієм Трапезнікови та Семеном Цвигуном.

Саме завдяки дружбі і протекції Брежнева Костянтин Черненко став завідувачем Загальним відділом ЦК КПРС, Сергія Трапезнікова було призначено завідувачем Відділом науки і навчальних закладів ЦК КПРС, а Семен Цвигун, отримавши звання генерала армії, зайняв посаду першого заступника голови КДБ СРСР. Всі троє зіграли значні ролі в зміцненні й утриманні влади в руках їхнього «патрона». Ми не знаходимо обґрунтованих доказів, які б вказували на існування так названого «молдавського клану». З нашої точки зору, доцільніше буде вписувати представників так званого молдавського «клану» Трапезнікова, Цвигуна і Черненка, які були пов'язані з Брежневим відносинами «клієнт-патрон», до більш складно організованого неформального об'єднання, яке в історіографії отримало назву «дніпропетровський клан». Саме представники дніпропетровської партійної еліти займали відповідальні посади в державі, і вони ж були «ядром», на основі якого Брежнев формував свій клан. На користь цього твердження грає той факт, що вихідцю із дніпропетровського клану, Володимиру Щербицькому Брежнев хотів передати владу, реалізуючи головне завдання таких об'єднань – утримання влади в середині політичної групи.

Висновки. Таким чином, можемо констатувати, що Леонід Брежнев мав розгалужену мережу особистих контактів під час роботи в УРСР та Молдавській РСР, які збереглися та ще більше зміцніли після його

переходу на високі посади у партійно-радянському апараті Москви. На нашу думку, показані у цьому дослідженні патрон-клієнтські зв'язки є одним з аргументів на користь існування «дніпропетровського клану».

На нашу думку, вкрай важливим є продовження вивчення подібних регіональних неформальних практик, якими були пронизана, як нам видається, вся партійно-радянська вертикаль влади. Для більш глибокого розуміння її суті, а також, для виведення на якісно новий рівень дослідження патрон-клієнтських зв'язків у середині регіональної радянської номенклатури, назріла нагальна необхідність створення загальної бази даних, яка б вміщала в собі інформацію на всіх керівників Радянського Союзу з їх детальними біографічними даними.

Literatura / Література / References

- Getty, J.A., Chase, W. (1993). Patterns of repression among Soviet elite in the late 1930s: A biographical approach. *Stalinist Terror. New Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Аксютин, Ю. В. (1991). Брежнев Л. И. Материалы к биографии. М.: политиздат, с. 384.
- Андриянов, В. И. (2003). Косыгин. М.: Молодая гвардия, с. 368.
- Арбатов, Г. А. (2015) Человек системы. Москва: Центрполиграф, с. 416.
- Байбаков, Николай, Гришин, Виктор, Кирпиченко, Вадим (2012). Косыгин. Вызов премьера. М.: Эксмо, с. 240.
- Брежнев Л. И. (1982). Воспоминания: Жизнь по заводському гудку. Чувство Родины. Малая земля. Возрождение. Целина, М.: Политиздат, с. 223.
- Брежнев Л. И. Молдавская весна. Електронний ресурс: <http://brezhnev.su/mvesna.html> (режим доступу: 22.06.2017).
- Брежнев М. А. Министр Щелоков. Електронний ресурс: www.testlib.meta.ua/book/255619/read/ (режим доступу 22.07.2016).
- Волгогонов, Д. А. (1995). Семь вождей. Галерея лидеров СССР: [В 2 кн.]. М.: Новости, с. 479.
- Восленский, М. С. (1991). Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза / Михаил Восленский. М.: «Советская Россия» совм. с МП «Октябрь», с. 624.
- Врублевський В. К. (1993). Владимир Щербицкий: записки помощника: слухи, легенды, документы. К.: «Довіра», с. 254.

- Гвишиани, А. Д. (2004). Феномен Косыгина. Записки внука. Мнения современников. М.: Фонд культуры «Екатерина», с. 312 .
- Горячев, Ю. В. Центральный Комитет КПСС, ВКП(б), РКП(б), РСДРП(б): историко-биографический справочник. М.: Издательский дом «Парад», 2005, с. 496.
- Жирнов, Е. Практически всех, кого я знаю, к делу привлек он. Коммерсантъ Власть, №39. Электронный ресурс: www.kommersant.ru/vlast/82268 (режим доступа 11.06.2017).
- Залесский, К. А. (2011). Кто есть кто в истории СССР. Москва: Вече, с. 608.
- Иванов, Л. Г. (2009). Правда о «Смерш». М.: Яуза; Эксмо, с. 320.
- Кирпиченко, В. (1998). Разведка: лица и личности. М. : «Гея», с. 394.
- Кредов, С. А. (2011). Щелоков. Москва: Молодая гвардия, с. 336.
- Медведев Р. А. (1991). Личность и эпоха. Политический портрет Л. И. Брежнева. М.: «Новости», кн. 1, с. 336.
- Митрохин, Н. Аппарат ЦК КПСС в 1953—1985 годах как пример «закрытого» общества. НЛЮ, 2009. Электронный ресурс: www.magazines.russ.ru/nlo/2009/100/mi44.html (режим доступа: 21.07.2017).
- Млечин, Л. М. (2008). Брежнев. М.: Молодая гвардия, с. 624.
- Прибытков, В. В. (2009). Черненко. Москва: Молодая гвардия, с. 218.
- РДАНИ (2 апреля 1951 г.). Выписка из заседания пленума ЦК Компартии Молдавии «О первом секретаре Центрального Комитета КП(б) Молдавии». Ф. 80, оп. 1, спр. 1199, арк. 33.
- РДАНИ. (1964, 13 октября). Рабочая протокольная запись заседания Президиума ЦК КПСС по вопросу об освобождении Н. С. Хрущева от занимаемых постов с краткими записями выступлений Л. И. Брежнева, Ю. В. Андропова, Н. С. Хрущева. Подлинник. Автограф В. Н. Малина. Ф. 2, оп. 1, спр. 752-а., арк. 21-32 зв.
- РДАНИ. (1964, 14 октября). Выписка из протокола заседания Пленума ЦК КПСС. Ф. 2, оп. 1, спр. 752., арк. 63.
- РДАНИ. (1952, 16 октября). Постановление Пленума ЦК КПСС «Выборы исполнительных органов ЦК КПСС». Ф. 80, оп. 1, спр. 1200., арк. 23.
- РДАНИ. (1956, 27 февраля). Выписка из протокола заседания пленума ЦК КПСС. Ф. 80, оп. 1, спр. 1200, арк. 39-40.
- РДАНИ. (1957, 29 июня). Информационное сообщение о пленуме ЦК КПСС (избрание Л.И. Брежнева членом Президиума ЦК КПСС). Ф. 80, оп. 1, спр. 1200, арк. 44.
- РДАНИ. (1958, 29 марта). Постановление Президиума ЦК КПСС «О Брежневе Л.И.». Ф. 3, оп. 12, спр. 356, арк. 15.
- РДАНИ. (1960, 4 мая). Выписка из протокола заседания Президиума ЦК КПСС «О председателе Президиума Верховного Совета СССР». Ф. 80, оп. 1, спр. 1200, арк. 49.
- Семанов, С. Н. (2008). Председатель КГБ Юрий Андропов. М.: Алгоритм, с. 352.
- Семичастный, В. Е. (2002). Беспокойное сердце. Москва: Вагриус, с. 488.

- Сухова С. Дорогой Леонид Ильич. Электронный ресурс: www.back-in-ussr.com/2016/09/gensek-i-fotograf_2.html (режим доступа 26.08.2016).
- Сушков, А. В., Михалёв, Н. А., Баранов, Е. Ю. (2013). Расплата за соцпроисхождение: «дело» второго секретаря Челябинского обкома ВКП(б) Г. С. Павлова. 1950—1951 годы Вестник Челябинского государственного университета. История, вып. 54, № 6 (297), 57-71.
- Титов А. Партия против государства: реформа аппарата ЦК КПСС при Никите Хрущеве Электронный ресурс: www.nlobooks.ru/node/2287#_ftn16 (режим доступа 23.06.2017).
- Федеральный справочник: [информационно-аналитическое издание]. (2011). Центр стратегического партнерства, т. 14, М.: Центр стратегического партнерства, с. 632.
- Шелудько, В. (1998). Леонид Брежнев в воспоминаниях, размышлениях, суждениях. Ростов-на-Дону: «Феликс», с. 384.

To cite this chapter:

Burenkov, V. (2019). Origins of Dnipropetrovsk Clan (1930-1950). In: M. Apollo, M. Krupska-Klimczak (Eds.), *Poland and Ukraine: Problems and prospects* (pp. 286-312). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.